

Viggo Sørensen og Nina K. Grøftehaug:

Svinemikkel – pilfinger – luskebuks!

– om en højfrekvent ordtype i Jysk Ordbog

Alle danskere vil genkende skældsordene i overskriften, og de optræder da også allesammen i Den Danske Ordbog (der if. indledningen afspejler sprogbrugen i anden halvdel af 1900-tallet). Men folk i den yngre generation vil nok finde dem forældede, og faktisk synes hele denne ordtype (sammensatte skældsord med verbum el. adjektiv som førsteled) på retur i rigssproget – måske lige med undtagelse af ordene på *-hoved* eller *-røv*: *rodehoved*, *brokkehoved*, *fedterøv* etc.

I de gamle almuesamfund, blandt bønder på landet og blandt arbejdere og småhåndværkere i byerne, var den nævnte ordtype derimod meget populær og produktiv, med et væld af beskrivende forled, men også en betragtelig variation i efterleddet. For netop 100 år siden gav H.F. Feilberg en oversigt over begge dele – i en artikel om skældsord generelt, ikke mindst baseret på kildematerialet til hans da næsten færdigudgivne jyske dialektordbog.¹ I indeværende artikel vil vi se nærmere på sådanne jyske skældsord med verbalt forled, idet vi tager udgangspunkt i ordforrådet inden for et snævert semantisk felt, men derpå i princippet udvider synsfeltet til hele ordforrådet i Jysk Ordbog, sådan som dette i årene 1983-88 blev registreret i et edb-lagret indeks.² Vi vil undervejs komme nærmere ind på relevante Feilberg-kategorier af efterled (men udskyde behandlingen af de øvrige til en senere artikel, med et andet og mere velegnet udgangspunkt). Til slut vil vi formulere Jysk Ordbogs forpligtelser over for denne ordtype, og vi vil søge en forklaring på, at netop dén spillede så væsentlig en rolle i det gamle bondesamfund.

¹ H.F. Feilberg: Skældsordenes lyrik. *Danske studier* (1905) s. 1-38. Dialektordbogen er naturligvis H.F. Feilberg: *Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål*. (1884-1914).

Så hold dog fast på tingene, din ... !

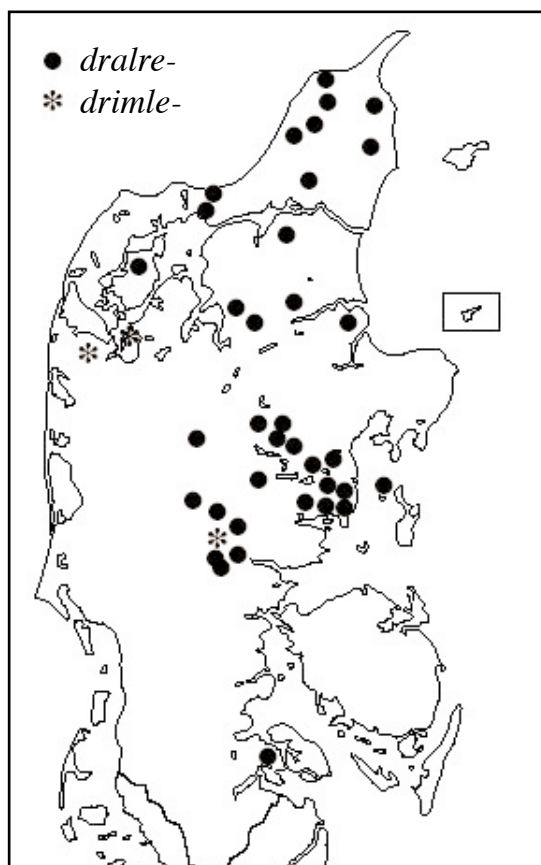
I 1956 udsendte Jysk Ordbog til sine mange meddelere spørgeliste M, hvor spørgsmål 9 lød: “Hvad kaldte man den, der ofte tabte det, han havde i hænderne: *dralleret*, *drallerfingret*, *dratfingret*, *drathændet*, *dratvorn*, *drimmelfingret*, *fummelhåndet*?”. Svarene indløb for størstedelens vedkommende i starten af 1957, men helt op til 1990 er der kommet enkelte nye besvarelser til fra nye meddelere. Alt i alt har 983 meddelere fra alle egne af Jylland besvaret spørgsmål M 9, og besvarelserne afspejler i hovedsagen dialektal sprogbrug omkring 1900.

Formuleringen af spørgsmål M 9 lægger op til, at meddelerne svarer med et adjektiv – enten et af de foreslåede eller et alternativt –, altså tænker i flg. bane: “han/hun er da også så ...”. De allerfleste svar rummer da også et eller flere adjektiver, men ca. hver ottende meddeler fortæller også, hvilket eller hvilke skældsord – altså substantiver – man ville bruge om en sådan person: “han/hun er da også en slem ...”. Yderligere et halvt hundrede meddelere har noteret lidt bredere sigtende skældsord (som *fummelfinger*, *klumrehoved*, *klodsmajor*) eller (i ganske få tilfælde) mere specialiserede skældsord. Det samlede antal indberettede skældsord kommer dermed op på 231.

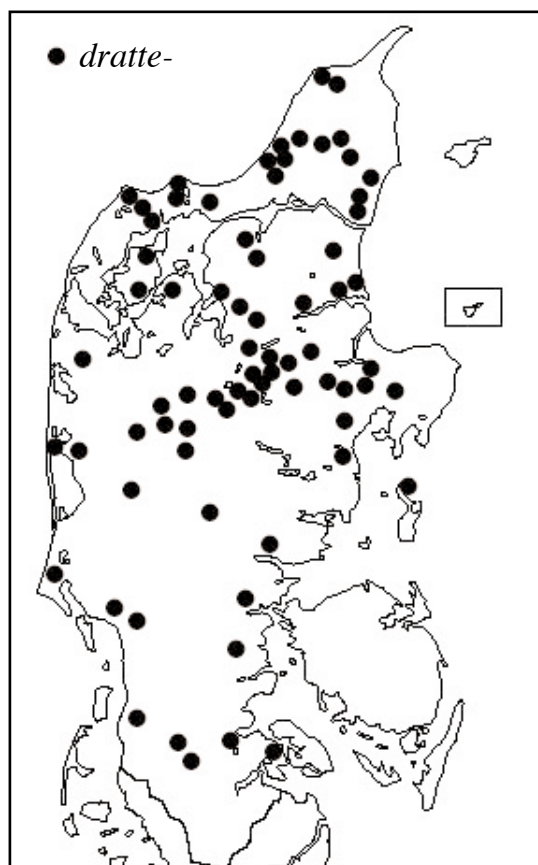
Som læseren vil forstå, hedder det at tabe noget ud af hænderne (fordi man står og fumler med det) noget forskelligt i forskellige jyske egne: *dralre*, *dratte*, *drimle* etc. – hvis man ikke blot (som især sønderjyder) nøjes med at referere til den grundlæggende fumlen, med verber som *fjamle*, *fumle*. Kort 1-4 viser, hvilke af disse verber der ligger til grund for de skældsord, vi herefter skal se nærmere på.

Skældsord baseret på *dratte* ses dominerende i det sydlige Vendsyssel, Nordthy, Himmerland og (udpræget) i et bælte fra Herning ind over Viborg og videre til Randers/Århus-egnen; skældsord baseret på *dralre* dominerer i det nordlige Vendsyssel og i egnen Skanderborg/Horsens/Vejle; skældsord baseret på *klatte* står kun stærkt på Djursland; og endelig er skældsord baseret på *fumle* (eller de dialektale varianter *fjumle*, *famle*, *fjamle*) stærkest repræsenteret i Vestjylland fra

² *Jysk Ordbog – Indeks* (1989). Udarbejdet af Boel Bøggild-Andersen, Nina K. Grøftehauge, Leo Jensen, Ester Bukhave og Hanne Bønneløkke Andersen. Med projektstøtte fra Statens humanistiske videnskabsfond. Indekset er et værdifuldt værktøj for Jysk Ordbogs redaktører, såvel ved registrering af nyttilkommet materiale (til seddelkartoteket og databasen for spørgelistebesvarelser) som under selve redaktionsprocessen. Se nærmere omtale i *Ord & Sag* (1983) s. 9-11. På grundlag af ordlisten er der senere udarbejdet edb-lagrede registre over efterleddet i sammensætninger samt endelsen i afledninger og samannelser. Uden disse registre havde en undersøgelse som denne artikels været praktisk talt uigennemførlig.

Kort 1. M 9-skældsord på grundlag af verberne *dralre* og *drimle*.

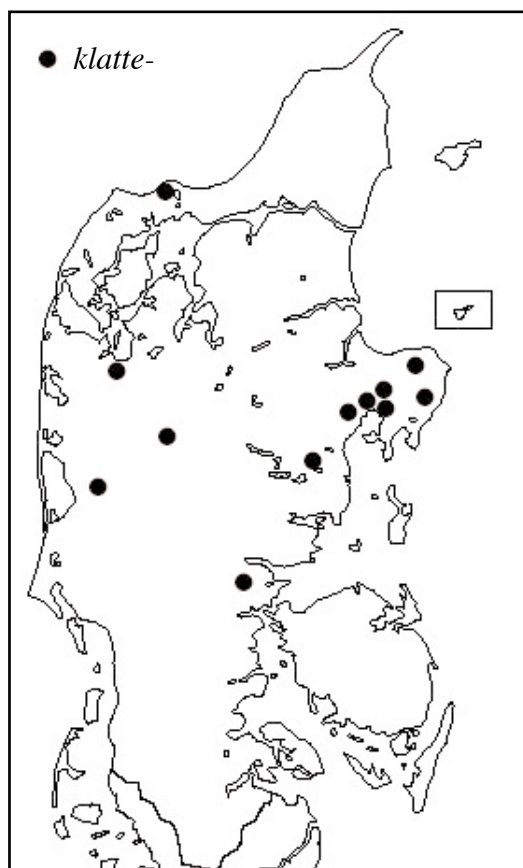
Kort 2. M 9-skældsord på grundlag af verbet *dratte*.

Salling til Esbjerg-egnen, noget svagere i det mellemste Østjylland, men ellers hovedsagelig repræsenteret ved glosen *fummelfinger*, som mange steder synes indlånt fra rigssproget (evt. erstattende ældre egns-gloser). Altsammen i rimelig overensstemmelse med den geografiske udbredelse af de pågældende verber i den aktuelle betydning.³ Fra Sønderjylland foreligger der forbausende få (genuine) skældsord overhovedet i besvarelsene af M 9.

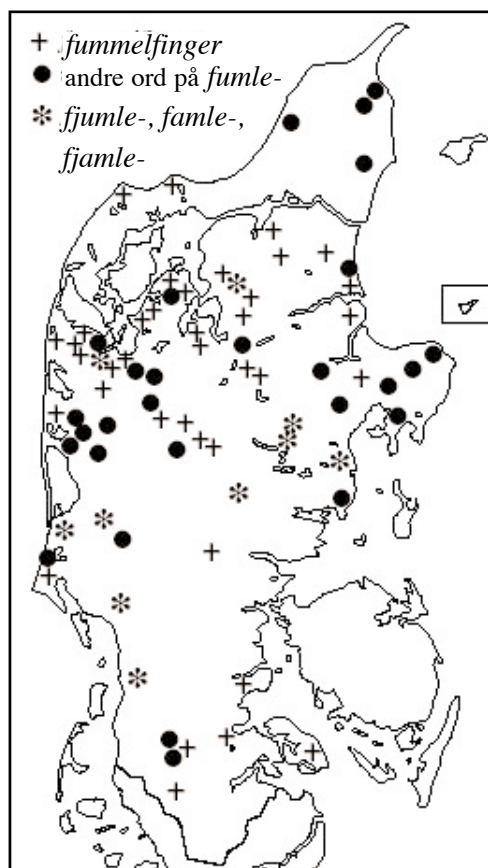
Lad os straks gå videre fra det grundliggende verbum i disse skældsord til ordenes grammatisk set mere interessante slutning. Hvis man vil karakterisere en person som den, der (typisk eller i en foreliggende vigtig situation) opfører sig på en bestemt måde, så kan det principielt gøres blot med en (substantivisk) afledningsendelse: han/hun kunne i det aktuelle tilfælde kaldes en *dratter* (med afledningsendelsen *-er* sat til verbets stamme), måske også (med en såkaldt nul-afledning, hvor ordet skifter ordklasse uden tilføjelse af endelse) en *dratte*.⁴

³ Se www.jyskordbog.dk 1.*dralre* 4, 3.*dratte* 3, *drimle* 2, *fjamle*, 1.*fumle*.

⁴ De jyske dialekter har jo i sådanne tostavellesord bortfald (ved såkaldt apokope) af det afsluttende svagtryk-s-e: *drat*. Men nu det er sagt en gang for alle, vil vi i denne artikel bruge rigssprogets stavemåde af sådanne ord.

Kort 3. M 9-skældsord på grundlag af verbet *klatte*.

Kort 4. M 9-skældsord på grundlag af verbet *fumle* el. dets jyske modsvarigheder.

En mindre del af skældsordene indkommet på M 9 er faktisk afledninger; jf. kort 5. Fra Midtjylland kalder 6 meddelere den, der taber tingene, for en *dratte*, hos 2 andre hedder det en *drimmel* (afledt af verbet *drimle*). Men afledninger af verbet *dralre* er mest udbredt: 1 (østjysk) *dralle*, 5 (ligeledes østjyske) *draller*, hele 11 (fortrinsvis østjyske) *drallert* (med den djærve endelse *-ert*); og måske kan også de 5 indberetninger om en *tralli* (fra et snævert nordvestjysk område) ses som en forvansket afledning på samme grundlag. Endelig er følgende afledninger ikke medtaget på kortet: 3 (en/et) *fummel*, 2 *fjammel* el. *fammel* og endelig en enkelt optegnelse *drassel* (med uvis tilknytning til verbet at *drasle*, og måske simpelthen fejlhusket). Helt for sig står en vendsysselsk diminutiv-afledning *fumling* (brugt om et barn?). I alt 37 eksempler på afledning.

Resten af skældsordene – altså langt hovedparten af de indberettede – er sammensætninger. Hvorfor? For det første fordi tilføjelsen af et substantivisk efterled giver den talende bedre mulighed for at graduere sin affekt og medsignalere sin generelle holdning til den udskældte. En betegnelse som *dratterøv* el. *dratteskid* vil normalt markere kraftigere ophidselse, end et godmodigt *drattehoved* gør, for slet

ikke at tale om betegnelsen *dratte-buks*, der tit bruges helt kærligt (typisk til et barn) – alt sammen selvfølgelig yderligere farvet af den aktuelle kontekst. For det andet muliggør et substantivisk efterled association til den kritiserede persons køn og – nok så vigtigt – hermed forbundne stereotyper: *drattemikkel*, *drattegås* etc.

Men hvad er det så for efterled, der bruges i jysk? Her er det, Feilbergs kategorier fra 1905 bliver aktuelle, men også fortjener diskussion.

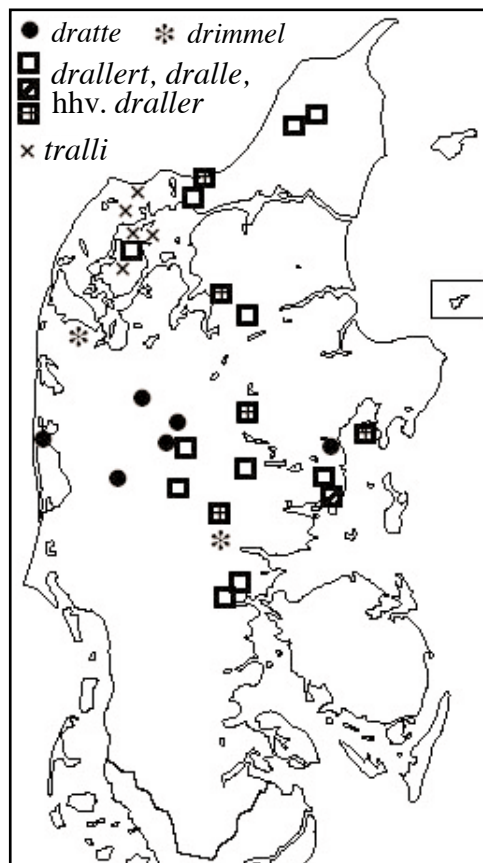
Den hele person

De neutrale personbetegnelser *-mand*, *-kone*, *-kvind(e)* eller *-karl*, *-dreng*, *-pige* optræder ikke en eneste gang som efterled i svarene på M 9. Heller ikke i andre skældsord af denne type spiller de nogen nævneværdig rolle.

Selv eksemplerne med verbalt forled nævnt i Feilbergs artikel s. 27 (fx *drövsemand* = smølehoved) viser sig ved nærmere granskning af kilderne at være enten ad hoc-dannelser (brugt i remser, som øgenavn til en bestemt person etc.) eller neutrale omskrivninger (brugt af ældre optegnere i stedet for grovheder på *-røv* mv.).⁵

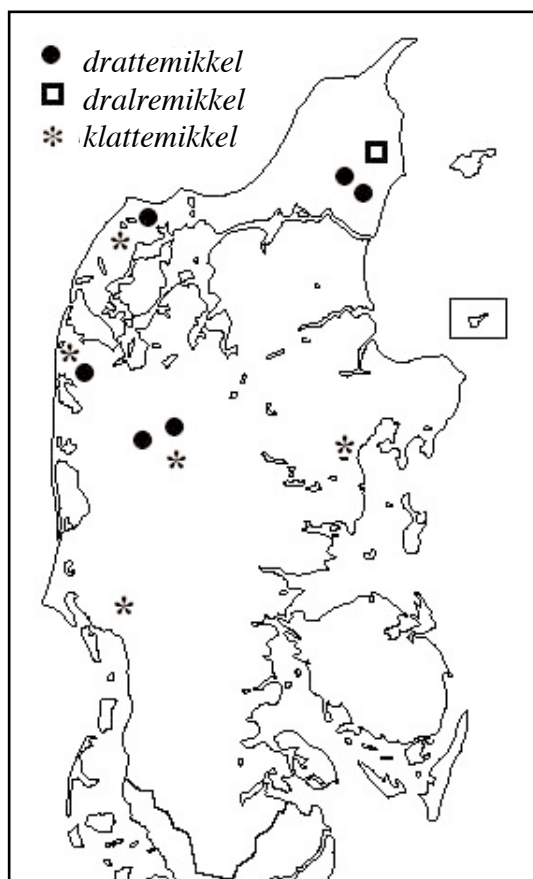
Almuen har følt efterled som *-mand* og *-kvind* alt for svage, intetsigende. Så kan der helt anderledes sættes trumf på og appelleres til fantasien vha. (1) personnavne, (2) “professionsbetegnelser”, (3) værdiladede betegnelser for en person, eller (4) “dyremasker”.

Af personnavne som efterled forekommer i svarene på M 9 en *dratte*-, *dralre*- eller *klattemikkel*, i alt 12 eks. med tyngdepunkt i det nordlige Jylland, jf. kort 6 – og en enkelt kilde fra Thy angiver som kvindeligt modstykke en *klattemalene*. Feilberg har begge disse fornavne med i sin efterledskategori af “døbenavne” (s. 24), og han opregner endnu 3 mandsnavne med verbalt forled: *-mads*, *-per*, *-hans*. JO-

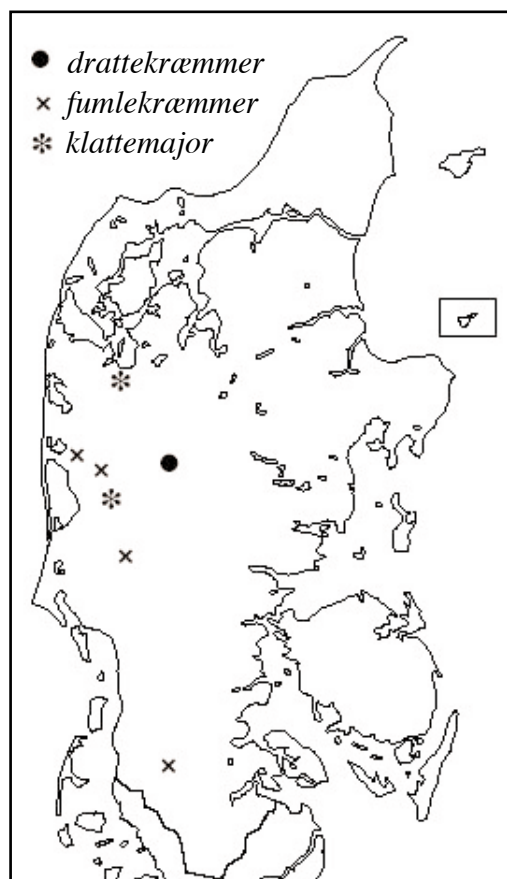

Kort 5. M 9-skældsord afledt af verberne *dratte*, *dralre*, *drimle* mv.

⁵ Kun *horekarl* og *horekvind* foreligger i JO's samlinger afhjemlet fra et større antal kilder; men disse ord er vist indlån fra kirkens sprog (og i forlængelse heraf ældre retssprog). Fra 3 kilder eller flere er herudover kun flg. skældsord belagt: *snakkemand* (= vrøvlhoved), *trattemand* (= pjattehoved), begge med hovedudbredelse i det østlige Sønderjylland – og måske tegn på, at *-mand* på et tidspunkt var ved at skaffe sig nicheplads som efterled (hvor intet eksisterende led blokerede; herom siden).

Kort 6. M 9-skældsord med personnavn som efterled.

Kort 7. M 9-skældsord med "professionsbetegnelse" som efterled.

indekset nævnt i artiklens start (men lad os fremover bruge kælenavnet Rød Ordliste!) bekræfter Feilberg og viser tilsvarende brug af kvindenavnene *-dorte*, *-mette* – samt sporadisk forekomst af endnu 6 mands- og 6 kvindenavne som efterled i den betragtede type skældsord. De mest brugte personnavne er dem, vi også kender fra (halvt forældede) rigssproglige skældsord, men på ældre jysk ses de normalt forbundet med et større udvalg af forled (fx *fliremikkel* = grinebider, *sjokkedorte* = sjuskedorte).⁶ Til skældsordene med personnavn slutter sig et enkelt "omvendt" eksempel: en *per drat* (= dratteper) – en ret sjælden type, dog mere brugt på jysk end i rigssproget.

"Professionsbetegnelse" som efterled forekommer i 11 svar på M 9. 4 gange optræder det fra rigssproget indlånte *klodsmajor*. Desuden har (som det ses på kort 7) 2 vestjyder meddelt blandproduktet *klatteremajor*, mens de sidste 5 bruger *-kræmmer* som efterled: den fumlemefingrede person er en *fumle-* eller *drattekræmmer*. Hverken *-major* eller *-kræmmer* er naturligvis for sprogbrugeren andet end en fiktiv

⁶ Et tilsvarende forhold ses i øvrigt mellem rigssprogets og de jyske dialekter skældsord med personnavn som efterled, men adjektiv som forled (og derfor rettet mod en egenskab hos personen), fx *dovendidrik*, på jysk også *drukkendidrik* = drukkenbolt.

rolleangivelse, den pågældende person drilles med at opfylde elendigt pga. sit fumleri. Hos Feilberg er efterled som disse indrullet i den meget større gruppe af “livsstillinger og erhverv”, men de allerfleste i hans gruppe kombineres helst med substantivisk forled – til spøgende betegnelser som *kringlesmed* (= bager), *kasketvender* (= jordemoder). I Rød Ordliste optræder kun en halv snes “professionsbetegnelser” med verbalt forled og med generel betydning af person (oftest: mand), fx *hjappeskrædder* = sjuskemikkel, *snakkeprovst* = snakkehoved. Og så har vi endda medregnet både titelbetegnende efterled som *-prins*, *-greve* (en særlig kategori s. 25 hos Feilberg) og efterleddet *-stodder* (oprindelig = tigger, vagabond).⁷

Af værdiladede personbetegnelser forekommer der – nok lidt tilfældigt – ingen som efterled i besvarelserne på M 9, men ellers er de velbelagte i Jysk Ordbogs samlinger. De er normalt kønsspecifikke, idet en god del af deres popularitet skyldes de stereotype forestillinger om mænds og kvinders natur, de associerer til. Højfrekvente med verbalt forled er *-kælling* (fx *svaldre-kælling* = sladre-kælling) og *-basse* (som altovervejende bruges på mænd og drenge, fx *brumlebasse* = gnavpotte, *kælebasse* = kæleunge), hvorimod de tilsvarende efterled *-knægt* og *-tøs* ikke fylder meget i Rød Ordliste. Af mere joviale efterled bruges *-broder* flittigt i jysk (fx *snakkebroder* = sludrehoved), *-søster* derimod sjældent. Feilberg har ikke fæstnet sig ved værdiladningen af disse efterled, men medtaget dem (s. 27) i en temmelig intetsigende kategori af “personer, der hører til en familie, et hus”.

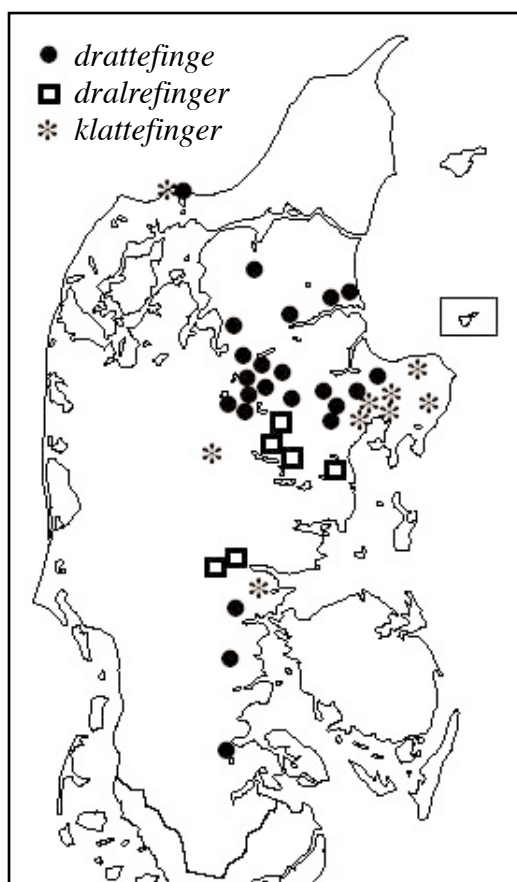
Det førnævnte *basse* er jo i sin oprindelse en dyrebetegnelse (= orne), skønt det nu kun opfattes som personbetegnelse. Netop dyr har i almuens bevidsthed hyppigt været tillagt stereotype karakteregenskaber, der gør dem velegnede som billede på bestemte persontyper: Kan en snu mand kaldes noget mere rammende end en *ræv*? Er en *kok* (= hane) ikke selve sindbilledet på en skråsikker og hoven mandsperson? Og minder den omkringvimsende, pludrende kvinde ikke mest af alt om en *høne*? Jamen, så egner sådanne “dyremasker” sig også til efterled i skældsord, hvormed man langer ud efter en bestemt adfærd eller disposition. Nogle dyrebetegnelser ses faktisk (i Rød Ordliste) brugt i overensstemmelse med disse muligheder, fx er en *svaldrehøne* en kvinde, der sludrer løs; andre dyrebetegnelser (som *ræv*) synes imidlertid ikke udnyttet; og hvad angår efterleddet *-kok* bruges det flittigt, men

⁷ Også det uigennemskuelige efterled *-fannis*, *-fans*, *-fas* (fx *druntefannis*, *luttefas* = smølehoved; *firlefans* = rastløs person) henføres vist bedst til denne gruppe, idet *-fanz* synes indlånt fra tysk i betydningen “landstryger; skælm; ung lømmel” mv.

langt ud over dets forventede felt, men herom i en senere artikel. Legemsdele af dyr brugt som efterled i skældsord falder mere naturligt ind i en sammenhæng nedenfor – hvor også Feilberg allerede har placeret dem.

Pars pro toto

Et meget anvendt trick ved orddannelse er det at lade en karakteristisk el. fokuseret del repræsentere den helhed, hvori den hører hjemme – metonymi kaldes dette trick i stilistikken. I vor ungdom (efter 2. verdenskrig) ville fx en frisk københavner af mange her i Jylland blive kaldt en *københavnersnude*; den jyske mindreværdsfølelse fokuserede med usvigelig sikkerhed på det selvsikre ansigt med “næsen i sky”. Samme fokusering på en legemsdel ligger bag mange af de skældsord

Kort 8. M 9-skældsord med *-finger* som efterled.

for en fummelfinger, vi møder i besvarelserne på M 9.

Da det nu er hænderne, den fummelfingrede ikke har så god kontrol over, skulle man tro, de dominerende metonymiske skældsord endte på *-hånd*: *drattehånd* og lign. If. Rød Ordliste har Jysk Ordbog faktisk én indberetning om dette skældsord (fra Sydøstjylland), men det er også alt; ingen meddelere har svaret sådan på M 9. Til gengæld er der rigtig mange besvarelser med skældsord på *-finger*. Først og fremmest 47 eksempler på det rigssprogsunderstøttede *fummelfinger* (især fra Vestjylland) eller de dialektale paralleller *famle-*, *fjamle-* og *fjumlefinger*; men også (jf. kort 8) 23 *drattefinger* (især fra det nordlige Midtøstjylland), 6 *dralrefinger* (fra det sydlige Midtøstjylland og

Sydøstjylland) og endelig 7 *klattefinger* (de allerfleste fra Djursland). Det er altså de bevægelige enkeltdele af hånden, fingrene, man har valgt som billede på den uheldige person (men naturligvis i singularisformen *-finger*, da der jo er tale om én person). Tilsvarende kendes fra

rigssproget: *fummelfinger*, *pilfinger*. Og fra Rød Ordliste ved vi, at antallet af jyske skældsord på *-finger* tangerer dusinet – hovedparten med verbalt forled, og alle disse udtrykker fummelfingret adfærd: *bosle-*, *fisle-*, *fifle-* etc.

A propos rigssprogets stavemåder *fummelfinger* og *pilfinger*, lad os da lige rejse spørgsmålet, om man nu også kan være sikker på, at alle de hér – og i de tidligere afsnit – behandlede skældsord virkelig har verbalt forled. *Fummel-* og *pil-* ligner jo ikke infinitiver af verber. Den rigssproglige udtale og stavemåde er vitterlig også meget inkonsekvent i ord af denne type; det hedder fx (i *Retskrivningsordbogen* (2001) 3. udg.) *kluddermikkel*, men *sludrechatol*, og der er valgfrihed mellem *sladrehank* og *sladderhank* – skønt indholdsstrukturen synes ganske den samme: “en person, der har det med at ...” (+ infinitiv). På jysk er sagen endnu mere uoverskuelig, ikke kun fordi infinitivmærket *-e* er forsvundet (ved apokope, jf. note 4), men også fordi forleddet i sammensætninger normalt har fået samme form, hvadenten det som selvstændigt ord har én eller to stavelser; der skelnes ikke lydligt mellem fx *møllevinge* og *mølvinge*⁸ – og altså heller ikke mellem et infinitivisk forled *kludre-* og det tilsvarende substantiviske *kludder-*. Her må vi i endnu højere grad end på rigssproget ty til indholdsstrukturen, når vi vil “ordklassebestemme” forled, og vi har da i den foreliggende sammenhæng valgt at registrere verbalt forled, så snart der kan udpeges eller sandsynliggøres et underliggende verbum.⁹

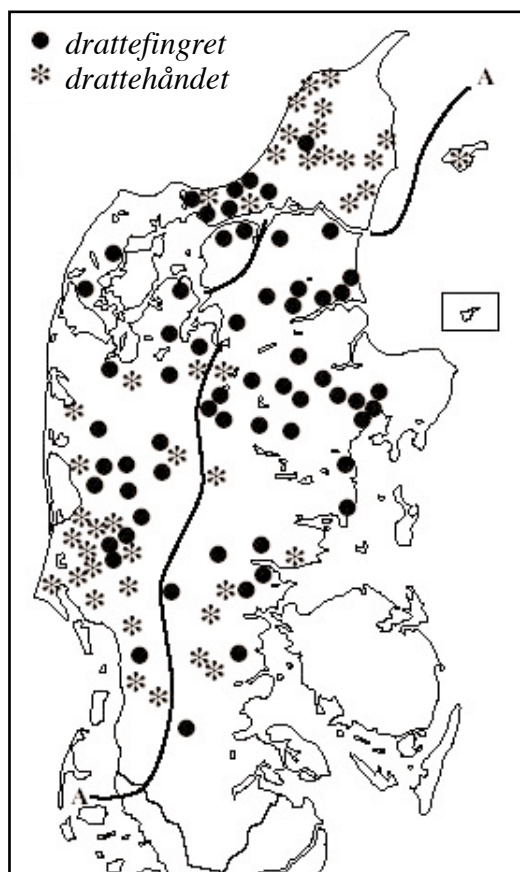
Tilbage til skældsordene *drattefinger* etc. Der er indholdsmæssigt set tale om en tæt parallel til de såkaldte bahuvrihi-sammensætninger (fx fuglenavnet *rødhals*)¹⁰; ligesom en fugl i sidste tilfælde er navngivet efter den (komplekse) egenskab “med rød hals”, er en person i førstnævnte tilfælde hånet med den (komplekse) disposition “med fingre, der (ofte) dratter med tingene”. Og ligesom bahuvrihi-sammensætningerne svarer til samannelser af typen *rødhals*¹¹, gør vore skældsord det også: *drattefingret* og lign. er just den type adjek-

⁸ Jf. Viggo Sørensen: Accentforhold i forleddet af jyske sammensætninger. *Papers from the 8th Scandinavian Conference of Linguistics* (1985) s. 245ff.

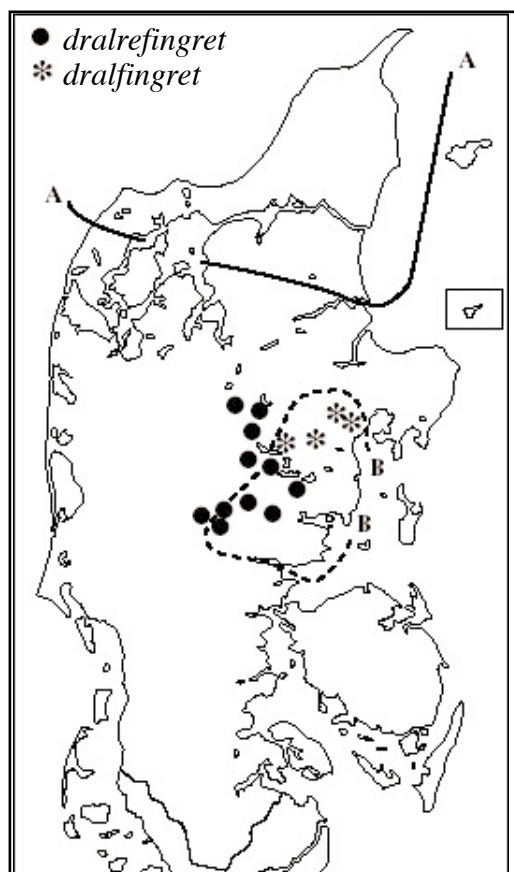
⁹ Fx regner vi med, at det er det jyske verbum at *gnave* (være gnaven), der optræder som forled i *gnav(e)potte* mv.

¹⁰ Jf. Aage Hansen: *Moderne dansk* (1967) bd. II s. 312 og 316.

¹¹ Samannelser betegner ord frembragt ved kombineret sammensætning og afledning, jf. Paul Diderichsen: *Elementær dansk Grammatik* (2. udgave, 1957) s. 20. – Allerede i Aage Hansen: *Moderne dansk* (1967) bd. II s. 312 er korrespondensen mellem de to ordtyper påpeget, og s. 433 kaldes samannelser af typen *rødhals* i konsekvens heraf bahuvrihiadjektiver.

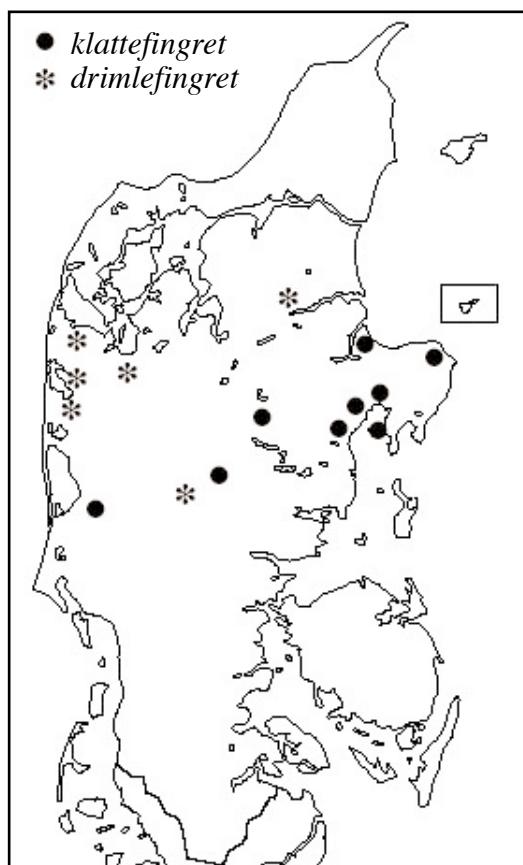

Kort 9. M 9-indberetninger af *drattefingret*, *drattehåndet* mv. = *fummelfingret*.
– nord og vest for linjen A-A er også indberettet *drattevorn*.

Kort 10. M 9-indberetninger af *dralrefingret*, *dralfingret* mv.
– nord for linjen A-A er også indberettet *dralrevorn*.
– indenfor linjen B-B er også indberettet *dralleret*.

tiver, som dominerer i besvarelsene af M 9. Det er da også i store træk fra samme egne, meddelerne har indberettet ordpar som *drattefinger* og *drattefingret*, *dralrefinger* og *dralrefingret*, *klattefinger* og *klattefingret*, jf. kort 9-11, der viser besvarelses på M 9 med sådanne adjektiver. Ved sammenligning med kort 8 ses som de mest markante forskelle, (1) at *drattefingret* er i almindelig brug langt over i det vestjyske (hvor rigssprogsindlånet *fummelfinger* vel må formodes at have fortrængt et ældre **drattefinger*), (2) at *drattehåndet* (el. -*hændet*) – modsat det tilsvarende -*hånd* – er ganske udbredt (især i Vendsyssel og Sydvestjylland), (3) at ikke så få meddelere lige så gerne anvender adjektiverne *drattevorn* og *dralrevorn* (med den dispositionsbetegnende endelse -*vorn*) som de tilsvarende på -*fingret* og -*håndet*, især med forleddet *dratte-*, (4) at endnu et synonym *dralleret* anvendes side om side med *dralrefingret* i størstedelen af dette ords (midtøstjyske) udbredelsesområde. Vi skal senere kort kommentere disse afvigelser.

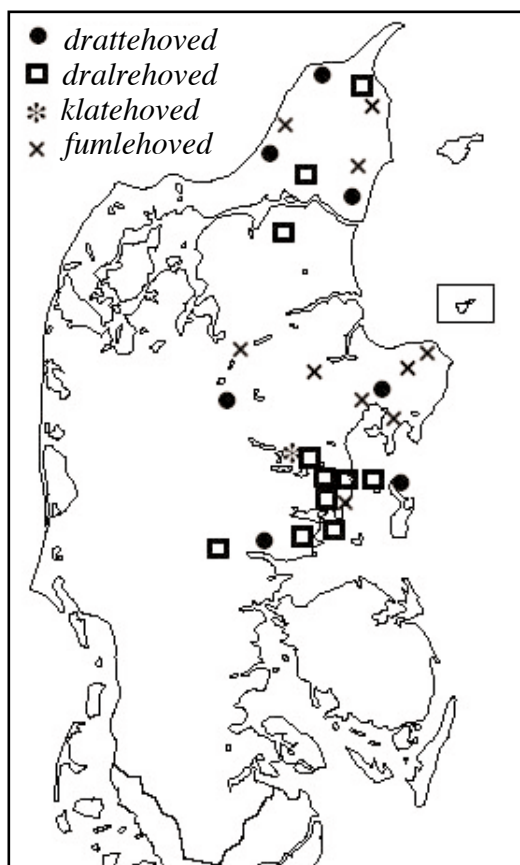
Kort 11. M 9-indberetninger af klattefingret og drimlefingret.

Det blev ovenfor nævnt, at alle skældsord af typen infinitiv + *-finger*, der indgår i Jysk Ordbogs samlinger, drejer sig om en kritisabel adfærd udført vha. hænderne (el. fingrene). Tilsvarende viser det sig (ved opslag via Rød Ordliste), at skældsord med infinitiv + *-ben* eller *-fod* bruges til at naragtiggøre vedkommendes måde at gå på (fx *stumleben*), kritisere vedkommendes langsomhed, smøleri etc. (fx *pojefod*) eller – i et enkelt tilfælde – håne vedkommendes føjten omkring (*strelleben*) – altså i alle tilfælde rettet mod en adfærd, der faktisk udføres med benene (el. fødderne). Og samme mønster genfindes ved skældsord på *-mund*, *-kæbe* etc. Men dette mønster er ingenlunde generelt.

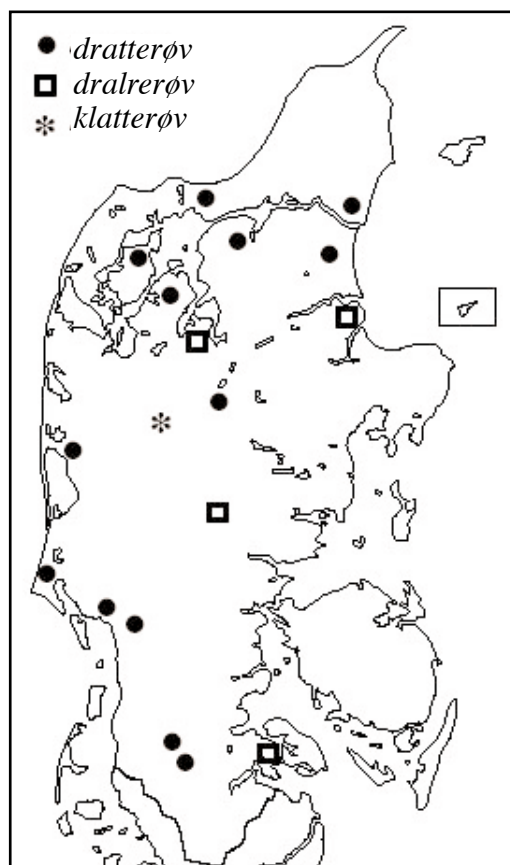
Hoved og røv

Se blot kort 12-13, hvor vi har registreret indberettede skældsord på *-hoved* hhv. *-røv* fra M 9 (*dralrehoved*, *dratterøv* etc.) – hhv. 28 og 22 eks. For disse skældsord gælder det jo ikke længere, at det er med legemsdelen i efterleddet, man forser sig (på den i forleddet angivne måde). I sammenhæng hermed eksisterer der heller ikke korresponderende bahuvihiadjektiver: ingen af meddelerne har i M 9 kaldt den stakkels fummelfinger *dralrehovedet*, *dratterøvet* el.lign., og heller ikke Rød Ordliste udviser eksempler (fra andre af ordbogens kilder) på, at ord *-hovedet* eller *-røvet* kan bruges i en sådan betydning.

Langt de fleste jyske bahuvihiadjektiver på *-røvet* og *-hovedet* har adjektivisk forled. Det er utroligt, som folk har følt behov for at håne andre for deres bagdel: vedkommende er *bred-*, *spids-*, *tungrøvet* etc.; og hvad hovedet angår, så er der ikke kun dannet adjektiver på grundlag af udseendet (fx *bathovedet* = skaldet), men også forstandsindholdet (fx *klarhovedet*) – ja endnu et par typer går (overført) på sømhoveder (fx *høj-*, *plathovedet*) hhv. på en persons hårfarve: *grå-*, *krølhovedet* (= grå-, krølhåret!). Når *-røvet* og *-hovedet* endelig (via

Kort 12. M 9-skældsord med *-hoved* som efterled.

Kort 13. M 9-skældsord med *-røv* som efterled.

Rød Ordliste) ses forsynet med verbalt forled, så drejer det faktisk – helt parallelt med de ovennævnte bahuvrihiadjektiver på *-fingret* og *-håndet* – om handlinger eller forholden-sig, der rent faktisk udføres med bagdelen hhv. med (el. i) hovedet: *drutterøvet* (= med en røv, der falder tungt ned), *hvingle-*, *svildrehovedet* (= med et hoved, der svimler; altså = svimmel).

Hvad kunne konklusionen af disse iagttagelser være? Måske, at bahuvrihisubstantiver med verbalt forled (som *drattefinger*, *hvingle-hoved*) fra først af kun har været dannet (ved en slags “omvendt afledning”, “subtraktion”) på grundlag af tilsvarende bahuvrihiadjektiver (*drattefingret hvinglehovedet* etc.). Ved denne orddannelse bibeholdes det forhold, at efterleddet logisk set fungerer som subjekt (evt. agens) for verbalindholdet i forleddet. Samme forhold består, når man (via Rød Ordliste) går til bahuvrihi-parrene *-benet* / *-ben* og *-fodet* / *-fod* med verbalt forled: det er benene hhv. fødderne, man forsynder sig med – fx ved (uengageret) at sjoske eller daske af sted (som en *pojefod*), ved (gammel eller overanstrengt) at vralte omkring (som et *stumleben*), eller ved (hovedløst) at fare omkring (som et *strelleben*). Og parallelt forholder det sig med ord på *-mund* / *-mundet*, *-kæft* / *-kæftet* etc., der

udelukkende går på snakkende, råbende, pjattende, grinende, grædende – eller frådsende, svirende, savlende – adfærd.

Men på et eller andet tidspunkt må nogle af skældsordenes metonymie efterled have løsrevet sig fra den logiske forankring; led som *-hoved* og *-røv* er af sprogbrugerne blevet følt så billedligt repræsentative for personen som helhed, at man uden at tænke over det har kunnet udmønte (ret beset ulogiske) skældsord som *drattehoved*, *dratterøv* – om en person, der dratter med noget i hænderne eller dratter noget ud af hænderne. I Rød Ordliste har vi hurtigt kunnet konstatere, at skældsord på *-hoved* og *-røv* bruges til at naragtiggøre snart sagt alle former for adfærd og holdning: en *piblerøv* har ingenlunde diarré, men har det med “vedholdende at give Ondt af sig”: *hanj gor aa pebler øver hans Folk te enhver Tijt*¹²; et *nussehoved* kan ikke blive færdig med sit arbejde; en *fedterøv* er (som på rigssproget) overdrevent nærig.

Man skal næppe undre sig over, at det netop er ved *-hoved* og *-røv*, et sådant indholdsskred finder sted. Hovedet har vist altid været opfattet som primært sæde for en persons sjæl og intellekt, bagdelen og hele regionen dernede som hovedsæde for vedkommendes kropslige og driftsmæssige væsen. Det er vel også derfor, man godmodigt hovedrystende vælger skældsordet *drattehoved*, i forbitrelse derimod *dratterøv*. Bruger man skældsord på *-røv*, hæver man sig i moralsk positur over for den, man kritiserer.

I deres funktion af frit anvendelige skældsordsefterled har *-hoved* og *-røv* (som allerede nævnt) stort set opgivet makkerskabet med bahuviadjektiver: Jysk Ordbog har fx en del indberetninger om skældsordet *dratterøv* (hvoriblandt dem på kort 13), men som allerede nævnt ingen på et adjektiv **dratterøvet*. Når man en sjælden gang støder på den slags adjektiver, ser orddannelsen ud til at være foregået den modsatte vej af ovenfor anslået, nemlig fra skældsord til adjektiv. Fx ses en *blærerøv* (regulært dannet på grundlag af, at en “røv” har det med at blære sig) hos en enkelt kilde at have affødt adjektivet *blærerøvet*; men der er i sådanne tilfælde tale om en ad hoc-dannelse, mens trafikken den modsatte vej følger et indarbejdet mønster.

Overført brug og eufemismer

Rammerne for – og tidsforbruget omkring – denne artikel tillader ikke, at vi beskæftiger os detaljeret med alle de op mod 50 betegnelser for kropsdele, der er registreret i Rød Ordliste som efterled i skældsord.

¹² J. Kr. Larsen: *Bidrag til Ordbog over Vendelbomaalet* (1914) s. 196. Oversættelse: han går og brokker sig over sine folk til enhver tid.

Men vi skylder at kategorisere dem noget mere overskueligt, end Feilberg har gjort det s. 28-30 i hans artikel. Også de registrerede efterleds status af ligefrem eller overført sprogbrug fortjener et par ord med på vejen.

Efter at have trukket samtlige skældsordsefterled ud i en særliste og på stikprøvemåner indhentet detailoplysninger fra Jysk Ordbogs seddelkartotek om de efterled, der betegner kropsdele, tør vi regne fæltet med verbale forled stort set dækket af følgende kategorier:

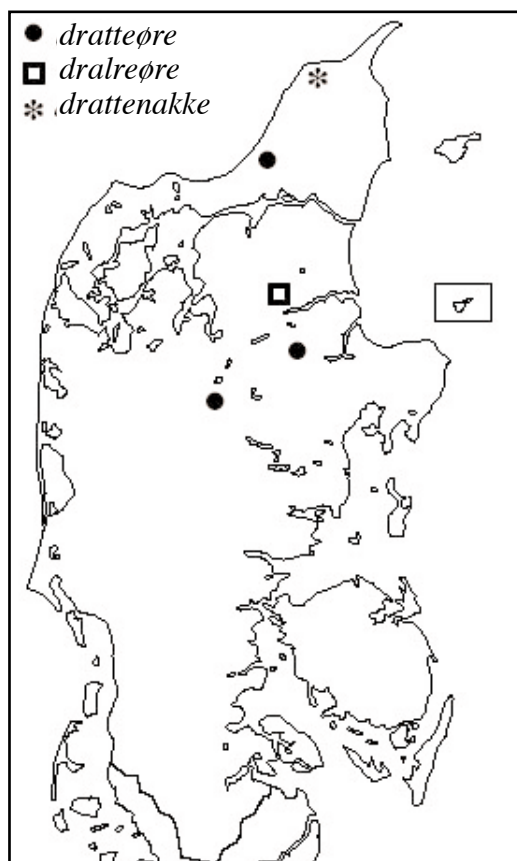
- (1) Betegnelser for hovedet el. dele heraf, fraset munden: *-hoved* – *-pande*, *-nakke*, *-hals*, *-øre*, *-øje*
- (2) Betegnelser for bagdelen el. produkter herfra: *-røv*, *-ast/-ars*, *-ende*, *-rumpe*, *-måse*, *(-stjært)* – *-fis*, *-skid*, *-skarn*
- (3) Betegnelser for kønsorganer mv.: *-fitte*, *-kutte*, *-patte*, *(-fot/-fut/-fos)* – *-kodde*, *-rædde*, *-pung*, *(-pes)*
- (4) Betegnelser for krop, skind etc.: *-skind*, *(-bælg)*, *(-pels)*
- (5) Betegnelser for maven: *-liv*, *-vom*, *-side*
- (6) Betegnelser for ekstremiteter el. dele heraf: *-ben* – *-fod*, *-hånd* – *-finger*, *-tå*
- (7) Betegnelser for munden, dens omgivelser el. dele: *-mund*, *(-flab)*, *(-mule)*, *(-tryne)*, *(-næb)* – *-kæbe*, *-skæg* – *-gumme*, *-tand*

– hvortil kommer følgende efterled, hvis placering skal nærmere diskuteres:

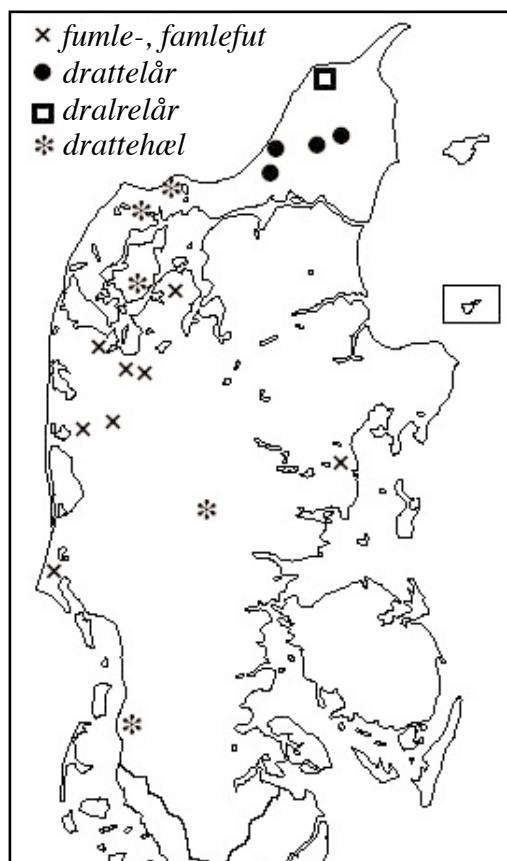
- (?) *-lår*, *(-skank)* – *-hæl*, *(-has)*.

Alle efterled i parentes er egentlig betegnelser for kropsdele på dyr, men de bruges også – parallelt med hvad vi kender på rigssproget – overført på mennesker. Der tilføjes herved et twist af grovhed, som gør de overførte ord ekstra anvendelige som efterled i skældsord. Og den (kan vi konstatere) flittige brug af *-pels* som efterled forklarer muligvis (sammen med den ovenfor omtalte brug af *-mikkel*), at “dyremasken” *-ræv* ikke selv har vundet indpas i efterleddene.

Betegnelserne i kategorierne (5)-(7) synes for specialiserede til, at de som efterled har kunnet repræsentere den hele person. De kombineres (som allerede omtalt for *-ben*, *-finger* mv.) kun med verbale forled, der udtrykker adfærd eller forholdet-sig, som (primært) manifesteres vha. den pågældende legemsdel. Omvendt kan betegnelserne i kategorierne (1)-(4) udmærket dække den hele person og derfor kombineres med en bred vifte af verbale forled. Ud over de tidligere givne eksempler kan vi her pege på de 5 meddelere, som i besvarelsen af M

Kort 14. M 9-skældsord med *-øre* og *-nakke* som efterled.

Kort 15. M 9-skældsord med *-fut*, *-lår*, *-hæl* som efterled.

9 kalder den fummelfingrede *dratte-* el. *dralreøre* hhv. *drattenakke* (hvor pudsigt det end kan lyde), jf. kort 14. Via Rød Ordliste præsenteres man for ca. 40 (!) andre skældsord på *-øre* med verbalt forled, langt hovedparten fra det samme nord- og nordøstjyske område som på kort 14, men med så forskelligt sigte som *pjævreøre* (= vrøvlehoved), *mosleøre* (= klamphugger), *trumpleøre* (= sjokkehoved). Efterledet *-nakke* indgår kun i ca. 10 skældsord, men fungerer ligeså bredt (fx *skavenakke* = gnier).

Fortsatte studier vil utvivlsomt opbløde denne firkantede modsætning mellem kategorierne (1)-(4) på den ene side, (5)-(7) på den anden. Vi kan faktisk allerede nu pege på en klar undtagelse: De få jyske skældsord på *-øje* går (if. Rød Ordliste) allesammen på en kritisabel adfærd, der har nær tilknytning til dette organ: vedkommende er grædevorn, har svært ved at få øjnene op om morgenen, etc. – og de forekommer derfor heller ikke i svarene på M 9.

På kort 15 har vi først og fremmest registreret 7 (vestjyske) svar på M 9 med skældsordene *fumle-* el. *famlefut*. Forleddet giver sig selv; efterledet er formentlig det *-fot/-fut/-fus*, vi ovenfor har placeret i den “uartige” kategori (4), da det normalt identificeres med nedertysk *fott*

(= kønsdelen på en hunhund)¹³; ordet er formentlig beslægtet med det velkendte synonym *fitte* i samme kategori. Skældsord som *knibefitte* (om en påholdende kvinde) eller tilsvarende *hjabrekodde* (om en sludremikkel) har man selv i et fortidigt landbomiljø følt både grove og (sexistisk) krænkende. Anderledes med skældsord på *-fut/-fot/-fos* (if. Rød Ordliste ret sjældne); her har ingen sprogbruger i de sidste par århundreder knyttet nogen klar forestilling til efterleddet, ja vel overhovedet hæftet sig ved det – sådan sagde man bare!

Når vi i kategori (6) ikke straks indføjede *-lår*, *-hæl*, så skyldes det, at de i modsætning til kategoriens øvrige efterled klart kan repræsentere den hele person. Det ses allerede i besvarelserne af M 9, jf. kort 15. Hele 5 (vendsysselske) meddelere kalder den fummelfingrede for et *drattelår* el. *dralrelår*; yderligere 5 (vestjyske) meddelere bruger betegnelsen en *drattehæl*. Og i Rød Ordliste bekræftes de pågældende efterleds potentiale til overmål, med eksempler som *frådselår* (= grovæder), *tokkelår* (= fjollehoved), *flanrehæl* (= grinebider), *ruttehæl* (= ødeland). Da det ikke er rart at fylde en smal kategori op med undtagelser, tvinges vi næsten til at søge en anden udvej, og – unægteligt lidt overraskende – viser der sig muligvis et alternativ: fortolkning af de pågældende efterled som eufemismer!

Sært er det, at så perifere kropdele som lår og hæl kan bruges som billede på hele personen (i nogen som helst handlingsmæssig sammenhæng). Man ser, hører og tænker jo ikke med disse kropsdele; man bruger dem ikke specifikt under bevægelse, arbejde, fortæring. Kunne de tænkes at stå for noget andet, i denne artikels sammenhæng mere centralt? Måske. I Moths fortrinlige (desværre aldrig publicerede) ordbog anføres udtrykket *at række hælen før hånden* med oversættelsen “forføre sin brud”¹⁴, altså klart nok som eufemisme for kønsorgan. I en leg på Fredericia-kanten benyttedes flg. faste formel: *jeg vil alting, så nær som (at) lyve og stjæle og kysse katten i æ hæl; det vil jeg ikke*¹⁵ – her er det vel snarere kattens røv, der er tale om. Under en eufemistisk fortolkning hører efterleddet *-hæl* altså hjemme (som overført udtryk og derfor parentetisk anført) i kategori (2) el. (3) ovenfor.

13 Jf. *Ordbog over det Danske Sprog* (1918 ff.) bd. VI sp. 224 og (indgående i det ældre danske skældsord *hundsvot*, brugt bl.a. i Holbergs komedier) bd. VIII sp. 690. Andre jyske spor af dette nedertyske indlån ses i www.jyskordbog.dk *fos*, *3.fut*.

14 Her citeret efter Otto Kalkar: *Ordbog til det ældre danske sprog* (1881-1918) bd. II, s. 339. – Moths håndskrevne ordbog (fra begyndelsen af 1700-tallet) ligger i flere versioner i Gammel kongelig Samling, 769, 2° og 774, 2°.

15 Henrik Ussing: *Minder fra Erritsø* (1915-17) s. 199. Vi har dog her oversat formlen fra jysk. Formlen siges af den, som i leg har tabt og skal “dømmes” til at udføre en eller anden handling. – Mht. den eufemistiske funktion af *hæl* kan videre anføres et norsk eksempel, jf. *Norsk Ordbok* (1966 ff.) bd. V, s. 900.

For *lår* er vi ikke faldet over eksempler på tilsvarende eufemistisk anvendelse, men kropsdelens placering (nær bagdelen) gør det i det mindste sandsynligt, at også ordet *lår* har kunnet bruges eufemistisk.¹⁶ Parallelt med den ovennævnte personrepræsentation ved *-øre* er det nok tvivlsomt, om de af Jysk Ordbogs kilder, der meddeler skældsord på *-lår* og *-hæl*, har været sig nogen eufemisme bevidst – eller overhovedet har skænket de pågældende efterled nogen opmærksomhed.

Ligesom mange af menneskets kropsdele i kategorierne (1)-(7) ovenfor sås dubleret af tilsvarende fra dyreriget, har jyske sprogbrugere investeret megen fantasi (og humor) i at hente billeder på mennesket eller dets kropsdele fra vækster (fx *hængetræ*), redskaber (fx *gumlestok*, *gniépig*, *knævresaks*), beklædningsgenstande (fx *dralrebuks*, *flagrehætte*), beholdere (fx *sludrebøtte*, *skruppesæk*, *hjappetrug*) etc., jf. delvis samme kategorier s. 30-33 i Feilbergs artikel. Som svar på M 9 er dog kun indberettet 3 skældsord af denne type: *dralrebuks*, *drattepotte* og *fumlepotte* (hver én gang). Af ressourcehensyn tvinges vi til at udskyde den nærmere beskæftigelse med denne type overførsel (genstand etc. > person, kropsdel) til en senere lejlighed. Her skal blot – i forlængelse af Feilberg¹⁷ – antydes, at der ligesom ved *-låret* utvivlsomt ofte skjuler sig seksuelle hentydninger i de valgte efterled. Det er ingen tilfældighed, at et mandfolk ofte skældes ud for at være en *-pig* el. *-stok*, mens et kvindfolk typisk kaldes en *krukke* el. et *trug*.

Ad hoc-dannelse og leksikalisering

Ferdinand de Saussure, den moderne sprogvidenskabs “fader”, formulerede i prægnant form den grundlæggende erkendelse, at “det sproglige tegn er arbitrært”. Det betyder omsat til almindeligt dansk, at man kommunikerer lige effektivt med sine omgivelser, hvad enten man kalder en hund *dog*, *Hund* eller *chien*, bare man er enig om det med dem, man normalt snakker med. Men det betyder selvfølgelig ikke, at folk sproghistorien igennem har udmøntet ny ord, hver eneste gang en ny genstand, et nyt forhold, en ny begivenhed skulle have navn. Man har i allerhøjeste grad prøvet at genbruge de sproglige brikker, man allerede havde at spille med, hver gang man ville underlægge sig et nyt udækket felt. De vigtigste strategier har da været (1) semantisk gen-

¹⁶ Dyreekvivalenterne *-skank* og *-has(e)* er muligvis eksempler på ren overførsel (svarende til at *-mund* karikeres med *-mule*) – altså dubletter til *-lår* og *-hæl* i ligefrem betydning. Men dette står stadig uafklaret for os.

¹⁷ Fx H.F. Feilberg: *Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål* (1884-1914), pig 2, skift 5.

brug: “overførsel” af et indarbejdet ord eller en kendt ordforbindelse til en parallel semantisk struktur, (2) morfologisk genbrug: ny kombination af allerede kendte ord – og så selvfølgelig enhver form for blanding af disse strategier.

Der eksisterer mange andre skældsord end dem, vi behandler her i artiklen¹⁸, men sammensætningerne med verbalt forled har flere fordele: (1) i kraft af forleddet spidder de en bestemt form for adfærd; (2) i kraft af efterleddet kan køn (og til en vis grad alder) hos den udskældte specificeres, og graden af skældsordets grovhed afstemmes (jf. ovenfor om *-hoved* hhv. *-røv*); (3) i kraft af sammensætningsstrukturen kan der let dannes parallelle skældsord. Typens succes er da også ubestridelig: vi kan i Rød Ordliste konstatere lange rækker af skældsord med samme for- hhv. efterled.

Mange af disse skældsord er kun belagt i en enkelt eller nogle få optegnelser; det er ad hoc-dannelser, som enhver kunne gribe til, og som alle straks forstod, fordi man genkendte ordtypen. Andre ser derimod ud til at have vundet almindelig udbredelse, i hvert fald i bestemte egne. Og nu har vi fordelene af på de foregående sider at have ruttet med små kort; hver af disse rummer nemlig højst nogle få dannelser inden for ordtypen, så læseren vil hurtigt få overblik over udbredelsen af de egnsghoser, vi nu henviser til. If. kort 6 er skældsord på *-mikkel* meget hyppigere anvendt i Nord- end i Sydjylland; *-hoved* og *-finger* bruges (if. kort 8-9) særlig i Østjylland; *-lår* (i personrepræsenterende betydning) hører (if. kort 15) kun hjemme i Vendsyssel. Også styrkeforholdet over for konkurrerende skældsord varierer geografisk: afledninger som *dratte* og *tralli* står (if. kort 5) stærkt i Midtvestjylland hhv. Nordvestjylland. Og hvad angår de beslægtede bahuvrihiadjektiver, har disse i Vest- og især Nordjylland (if. kort 9-10) stærk konkurrence fra synonyme adjektiver på *-vorn*. Endelig følges udbredelsen af skældsord med verbalt forled og udbredelsen af tilsvarende bahuvrihiadjektiver langt fra altid ad (som vist s. 29). Hvorfor dette flimrende billede af inkonsekvens?

Også mht. skældsordenes betydning kan der rejses mange spørgsmål. De verber, der bruges som forled – og især de mest malende af dem – har ved nærmere betragtning ofte en bred eller uklar betydning. *Hjappe* kan dække over et ret bredt register af ukontrolleret aktivitet, bl.a. at plapre løs uden omtanke, at sjuske forhastet med sit

¹⁸ Bl.a. enkle afledninger af typen *dratte*, *drallert*, *tralli* (se kort 5), men også igennemskuelige dannelser som *barduse*, *bommerut*, *fontus* (og mange flere, se fx Arne Espegaard: *Den lede bog* (1998)).

arbejde, forslugent at proppe sig, etc.¹⁹ I skældsordene med *hjappe*-som forled ses kun de to førstnævnte betydninger i spil; men hvorfor ikke den sidste, som dog ellers kendes viden om? Tilsvarende med verbet *dratte*; som forled i sammensætninger indgår det, såvidt ses, kun i skældsord rettet mod den, der står og fjumrer med tingene; hvorfor ikke også i betydningen “daske, drive (ørkesløst) rundt”, som dog ellers er velkendt i det nordlige Jylland?²⁰

Svaret på alle disse spørgsmål lyder: Fordi sproglige muligheder ikke altid bliver udnyttet – i hvert fald ikke, når der gives alternativer. Fra hele sproghistorien ved vi, at folks sproglige valg er aldeles uforudsigelige. Når et bestemt ord viser sig at vinde i længden – i et givet sprog, til en given tid, evt. i bestemte sammenhænge –, så er der formentlig en god forklaring på det. Men vi har ingen mulighed for at følge de millioner af samtalsituationer, hvor den ene parts (måske endda vilkårlige) sproglige valg danner mønster for den andens. Den slags sker hele tiden; nogle måder at sige tingene på bliver “in”, opgives måske snart igen, eller vinder tværtimod almindelig udbredelse. I sidstnævnte tilfælde vokser børn op og lærer det pågældende udtryk af deres forældre som noget helt selvfølgeligt; det er blevet leksikaliseret, dvs. en del af sproget dér på stedet – uanset hvordan man så udtrykker det samme i nabodialekten.

Som læseren vil forstå, kan vi ikke i Jysk Ordbog fortælle, hvorfor fx vendelboerne har udviklet skældsord som *dratreøre*, *hjaskeøre*, *mosleøre*, *pjatteøre* etc., men det er en vigtig del af ordbogens opgave at vise, at de har gjort det – og så godt vi kan at redegøre for deres betydning og leksikaliseringsgrad. Især i de sidstnævnte henseender kan kilderne give problemer: være mangelfulde, indbyrdes modsigende – ja selvmodsigende. Hvad skal man fx stille op med den lokalhistorisk ivrige P.M. Nødskovs forklaring på skældsordet en *smækkeast*²¹: *et spotsk, bagtalende og trippende Fruentimmer*. Alt sammen på én gang? – eller har Nødskov spurgt flere hjemmelsmænd og adderet deres forklaringer? Hvilken egenskab der reelt har udløst skældsordet, kan nok aldrig afgøres, for vi har ikke andre oplysninger om ordet.

I et sådant tilfælde må Jysk Ordbog nøjes med at viderebringe, hvad der står til rådighed – eller vi kan vælge at udelukke ordet som for usikkert belyst. Men normalt vil skældsordene med verbalt forled blive dækket ind under flere forskellige synsvinkler: (1) ved selvstæn-

¹⁹ Jf. www.jyskordbog.dk 2.*hjappe* 1 og 4.

²⁰ Jf. www.jyskordbog.dk 3.*dratte* 2-3 holdt op over for 4. *dratte*-.

²¹ Bragt i *Kjøbenhavnske lærde Efterretninger* (1804) s. 767 – som led i en længere liste over dialektord fra egnen nord for Ringkøbing.

dig artikel, når det pågældende ord skønnes tilstrækkeligt leksikaliseret; og ellers (2) for forleddets vedkommende i en samlingsartikel²² eller i slutningen af artiklen for det pågældende verbum (for bredspektrede verber i slutningen af den relevante betydning)²³; (3) for efterleddets vedkommende under et særligt punkt i artiklen for dette substantiv²⁴ eller undtagelsesvis i en særlig samlingsartikel.²⁵

Et kighul ind til datidens forestillingsverden

Det er god filologisk skik at betragte sproget som aftryk af liv – og derfor også en vej, ja faktisk den eneste, når man ønsker indblik i, hvilke tanker fremmede kulturer gør sig – eller fortidens danskere har gjort sig! – om deres tilværelse, såvel de naturgivne som kulturelle muligheder og barrierer; om vejene til at lykkes, klare den eller mislykkes.

Det landbosamfund, de fleste af Jysk Ordbogs kilder tegner et billede af, er et konservativt, standsbaseret samfund. Man fødtes ind i en relativt snævert defineret rolle, bestemt først og fremmest af ens køn og ens forældres sociale placering i landsbyen. Social opstigning i moderne forstand hørte til sjældenhederne; de realistiske forventninger var, at søn fulgte i faders fodspor, datter i moders, og lokalmiljøets vurdering af folk afhang i høj grad af, om man levede op til den givne rolle – ja måske endda udfyldte den over forventning. Gjorde man det, var man en *gue* husbond eller ægtemand, en *vildest* karl eller pige, en *gjæv* medhjælper. Ikke vild overstadig ros, men bredspektrede adjektiver, der signalerede anerkendelse og respekt.

Helt anderledes, når man kvajede sig. Det kunne man så let komme til fx i en arbejdssammenhæng. Alle arbejdsprocesser – malkning, flytning af kvæget, såning, høst og opmagasinering af afgrøden, slagting, brygning og bagning, tørvegravning og vævning, ja selv forberedelse af fest – alt fulgte indarbejdede mønstre, som havde vist sig effektive, men som også krævede, at alle involverede hele tiden var opmærksomme, omhyggelige, udholdende, sparede på datidens få resourcer, osv. Svigtede man dér, faldt hammeren; så flød skældsordene fra husbond, madmor eller arbejdskammerater, i tiltale og nok så meget i omtale: *din dratterøv; sådan en moslebuks; hun har da også altid*

²² Se fx www.jyskordbog.dk *dralre-hoved*, *-røv*; *4.dratte-*.

²³ Se fx www.jyskordbog.dk *1.hjarne*; *hjangle 2*.

²⁴ Se fx www.jyskordbog.dk *gås 5*.

²⁵ Se fx www.jyskordbog.dk *2.-bider 2*.

været et hjappehoved – alt efter om vedkommende nu havde handlet for åndsfraværende, planløst eller forhastet. Og tilsvarende faldt skældsordene, hvis man i andre henseender trådte uden for de accepterede rammer: *rutterøv* kaldte man foragteligt den ødsle, *knibefitte* hed den fedtede madmor; *bralrehoved* lød det om den, der overspillede sin viden, *sylrepotte* om hende, der altid skulle ynkes, *hjaldremette* om konen, der ikke holdt sit hus eller sin påklædning i orden. Alle den slags skældsord havde afrettende funktion. Det gjaldt om at puffe den formastelige på plads – enten med grov hån eller godmodigt drilleri.

Et nutidsmenneske vil synes, dette lyder klaustrofobisk. Ret dig ind, og bliv accepteret! Skej lidt ud, opfør dig lidt aparte, se lidt anderledes ud, og bliv straks kritiseret! Der er langt fra dette rolletyranni til moderne forestillinger om individuel udfoldelse, drømmen om og mulighederne for at vove noget, realisere sig selv, gøre en forskel, sætte sig spor. På den anden side er ingen gevinst jo gratis. Megen depression og meget misbrug kunne i dag være omkostningerne ved, at ikke alle magter at leve op til deres store – pacede eller selvskabte – forventninger. For mange er tilværelsen ikke længere vellykket, bare fordi vi andre nikker anerkendende, at han/hun er “da så möj gjæv”.